

Несторијанска плоча. Историја заборављених кинеских хришћана

Апстракт. Несторијанска плоча из *Xi'an Fu*-а, некадашње престонице царске Кине, још од 1625. године привлачи пажњу бројних синолога, историчара и теолога. Запис на овој Плочи је једно од првих сведочанстава о културолошком сусрету Истока и Запада, али и о сусрету хришћанства са великим религијским традицијама конфуцијанизма, таоизма и будизма, које су обликовале далеко-источну цивилизацију и менталитет. Плоча је, стога, од највећег значаја за изучавање историје кинеског хришћанства и за схватање културолошких токова који су у савременом добу довели до стварања аутентичне источноазијске теологије. Аутор описује историју Несторијанске плоче и кинеског несторијанства уопште, а у наставку излаже превод Плоче на српски језик са коментарима и објашњењима њеног текста. Тиме се читаоцу пружа преглед научног истраживања Несторијанске плоче на Западу од 1625. године до данас.

Кључне речи. Несторијанска плоча, Кина, кинеско хришћанство, Црква истока, Алопен, Алварез Семедо, династија *Tang, jingjiao, Daqin*, Исусове Сутре

У време првих великих мисионара са Запада на Далеком истоку, као што су били Матео Ричи, Франциско Ксавер, Алесандро Валињано и остали, хришћанска вера је на обе стране процеса евангелизације сматрана новином, тј. религијским системом који није имао било какве додирне тачке са кинеском историјом, религијом и философијом. Хришћански мисионари, посебно језуити, уложили су огроман труд да би Кинезима доказали да се вера у Христа не противи конфуцијанизму, званичној кинеској идеологији (и религији) у то време, док су конфуцијанистички мандарини, с друге стране, сматрали хришћанство примитивним

* vedrangolijanin1@gmail.com

сујеверјем, сличним народном таоизму и будизму. Таоизам и будизам су, пак, били главни предмети мисионарских напада, па ни ове две велике религије у Кини нису имале разлог да хришћанству покажу своје пријатељско лице. Сходно томе, основна мисионарска дужност се састојала у конструисању облика хришћанства који би задовољио конфуцијанистичке стандарде, што је процес који је крајем 16. и почетком 17. века започео Матео Ричи. Процес инкултурације, који је оригинална Ричијева идеја, наилазио је на бројне препреке. Конфуцијанисти нису лако прихватили ову религијску „новотарију“, док су се францискански монаси (за разлику од језуита, којима је припадао и сам Ричи) борили за проповед аутентичног хришћанства, не дозвољавајући да се из мисионарских катихизиса изостави иједна реч која би саблазнила рационално настројене конфуцијанисте.

Лоше стање хришћанске проповеди у Кини се нагло, али и само привремено, променило у првој половини 17. века, када је у близини старе кинеске престонице *Chang'an* (данашњи *Xi'an*) пронађена плоча са записом који је сведочио о доласку хришћанства у Кину вековима пре првих римокатоличких мисионара. Наиме, тада је откривена тзв. *Несторијанска плоча* или, прецизније, *Споменик ширењу светле религије из Daqin-a у Средњем Царству*. Према самом запису на споменику, Плоча је подигнута 781. године, за време владавине цара *Dezong-a* (779–805) из династије *Tang*. Хришћани у Кини, и мисионари и обраћеници, показали су велику радост због открића Несторијанске плоче, будући да је она представљала чврст доказ да кинеско хришћанство није новотарија, него саставни део кинеске историје и религијске традиције. С друге стране, бројни Кинези су оспоравали аутентичност Плоче, као и хришћански непријатељи језуита у Кини и Европи. Без обзира на појединачне реакције, ова „несторијанска епизода је изазвала трајну фасцинацију која у Азији и Европи траје већ четири века“ (Barrett 2002, 556).

Ипак, о Несторијанској плочи и њеном значају се на нашем говорном подручју зна сасвим мало, а до сада није постојао ни њен превод на српски језик. Могуће је пронаћи узгредне помене постојања несторијанског хришћанства у Кини, нарочито у оквирима расправа о самом несторијанству као јереси или о Трећем васељенском сабору, али ниједна студија није посвећена овом заиста вредном споменику далекоисточног хришћанства, нити садржају записа који се на њему налази. Битно је истаћи да Несторијанска плоча није важна само у оквирима историје религије и историје хришћанства, него и у оквирима културолошког дијалога између Истока и Запада, будући да је она једно од најстаријих сведочанстава о „колизији“ две цивилизације које се, чак и данас, сматрају драстично различитим и тешко спојивим. Није потребно посебно наглашавати колико је сам културолошки дијалог битан за савремену

мисију Цркве, па се у томе види и велики значај Несторијанске плоче за православно хришћанство које већ неколико деценија обнавља своју мисију на Далеком истоку. С обзиром на наведене чињенице, основни циљ овог рада јесте упознавање читаоца са кинеском „несторијанском епизодом“, историјом Несторијанске плоче, њеним текстом и значајем у историји инкултурације хришћанства у Кини. Рад је, стога, подељен на два дела, од којих први представља уводне напомене, а други садржи превод текста Несторијанске плоче са коментарима и тумачењем.

На крају уводног дела, нужно је нагласити да назив „Несторијанска плоча“ није сасвим прецизан, будући да сиријски и персијски хришћани, који су донели хришћанство у Кину, никада нису своју цркву називали несторијанском. Она се званично назива Црква истока, али је име „Несторијанска плоча“ доминантно још од 17. века, па је зато и овде задржан тај назив.

Откриће Несторијанске плоче и питање аутентичности

Велики римокатолички мисионар Матео Ричи стигао је у Кину 1582. године. Он је започео поменути процес инкултурације који траје до данас, али он, ипак, није био први римокатолички мисионар у Кинеском царству. Францисканац Јован Монтекорвино је проповедао у Кини почетком 14. века, за време владавине монголске династије *Yuan* (1271–1368), што значи да је римокатолицизам у овој земљи, бар неко време, постојао упоредо са несторијанством. Његова мисија, ипак, није оставила значајнијег трага у историји кинеског хришћанства. Нова династија *Ming* (1368–1644) је прогонила све стране религије, па је у овом процесу коначно изумрло прво кинеско хришћанство и пало у заборав.

Ричи је брзо схватио да проповед Јеванђеља без културолошког дијалога неће донети жељене резултате те је одлучио да склопи савез са конфуцијанизмом и да на тај начин заокружи процес инкултурације хришћанства у Кини. Он и његови језуитски савезници су чак имали мото којим су најбоље приказивали своју стратегију – „допунити конфуцијанизам и уклонити будизам“ (*bu Ru yi Fo*). Процес инкултурације је, међутим, подразумевао привремено ћутање о догмама које су биле несхватљиве и чудне, па чак и саблазне Кинезима, као што је, нпр. учење о Христовом страдању и васкрсењу, а то је иритирало францисканске монахе. Захваљујући њиховом екстремизму и отвореном понижавању кинеске религије и културе, дешавала су се бројна гоњења хришћана и мисионарима је у више наврата био забрањен улаз у унутрашњост Кине. Уопште, током овог периода су кинески мандарини, таоисти и будисти посматрали хришћанство као варварску религију, усмерену против древ-

них кинеских обичаја (нарочито против култа мртвих), али и као новотарију за коју кинеске уши никада нису чуле.

Ситуација се убрзо променила. Наиме, 1623. или 1625. године је неки радник копајући темеље пронашао стару, исписану плочу у близини *Chang'an*-а, тј. *Xi'an*-а, у провинцији *Shaanxi*. У граду је, наводно, био само један хришћански мандарин који је испитао проналазак и о томе обавестио мисионара Алвареза Семедоа. Семедо је дошао у *Xi'an* 1628. године и лично проучио споменик, мада није могао прочитати одређене делове који су били написани на сиријском језику. Откриће је било запањујуће; анонимни радник је, заправо, пронашао Несторијанску плочу – споменик који је на себи имао изложену историју првог, заборављеног кинеског хришћанства. Заиста, „откриће овог објекта је заувек променило западно виђење Кине и постало је темељ савремене синологије. Иако је Плоча брзо заборављена у Средњем Царству, вести о њеном открићу су се као пожар прошириле Европом, најпре међу језуитским мисионарима, а затим у ширим научним круговима који су показали опсесивну заинтересованост за Плочу“ (Keevak 2008, 7).

Разумљиви делови, тј. они који су били исписани кинеским писмом, убрзо су преведени на португалски језик, а затим је направљена копија Плоче и отпремљена за Лисабон. Копија је 1631. године стигла и до Рима, где је преведена на италијански језик. Проналазак је 1636. године објавио Атанасије Кирхер, а у његовом делу *China Illustrata* (1678. године) објављен је транскрипт кинеског текста и превод на латински језик. Каснији синолози су у овом преводу приметили бројне грешке. У сваком случају, научно интересовање за Плочу је било огромно, о чему сведоче бројни преводи на европске језике од 17. века до данас.

Такође, откриће Плоче се позитивно одразило на будућност проповеди хришћанства у Кини и на језуитске намере да евангелизују провинцију *Shaanxi*. „Откриће се десило у право време и обезбедило је одличан темељ за језуитске мисионарске пројекте, па су их њихови непријатељи у Европи оптужили за лажирање читавог догађаја“ (Charbonnier 2007, 22). Међу онима који су тврдили да је Несторијанска плоча фалсификат, посебно су се истакли: Волтер у Француској, Лакроз у Немачкој и Хорн у Енглеској. Неоспорна је чињеница да су они имали чврсте разлоге да посумњају у истинитост открића, али бројни историјски докази иду у корист аутентичности Плоче. На пример, Dai (1981, 249) наводи два царска едикта из 638. и 745. године у којима се помињу хришћани и неколико несторијанских списа који су 1907. године откривени у месту *Dunhuang* (тзв. *Исусове Сумпе*). Вредан је помена и царски едикт из 845. године, којим се наређује распуштање будистичких и несторијанских манастира. Такође, „око 850. године је арапски трговац Сулејман посетио Кину. Сулејманов извештај, који је пренео његов сапутник

Ахмед абу Саид (умро 934. године), користио је космограф ал-Масуди (умро 956. године). Он помиње побуну *Huang Chao*-а и напад на *Charfu* (Кантон), 874. године. Династија *Tang* је пропала после овог народног устанка. Ал-Масуди помиње опсаду града у ком је било хришћана, Јевреја, муслимана и зороастријаниста. Абу Саид је сазнао од једног човека из Басре да се овај 872. године састао са царем *Yi Zong*-ом, који му је показао слику Исуса. Очигледно, кинески цар је у својој библиотеци имао и хришћанску литературу“ (Baum, Winkler 2003, 49). Захваљујући наведеним доказима, а нарочито Исусовим Сутрама из *Dunhuang*-а, данас не постоји сумња у аутентичност Несторијанске плоче и историје која је на њој написана.

Историја Несторијанске плоче

У области *Xi'an*-а, где је пронађена Несторијанска плоча, налазили су се бројни слични споменици, највећим делом подигнути за време династије *Tang* (618–907). Може се претпоставити да проналасци оваквих плоча нису били несвакидашњи догађаји на територији *Xi'an*-а (само се у музеју *Шума плочâ*, или *Beilin*, у *Xi'an*-у чува око 3000 сличних споменика), али је Несторијанска плоча, ипак, изазвала велико интересовање одмах по њеном открићу. Уколико је проналазач био упознат са хришћанством, онда му је пажњу могао привући знак крста при врху Плоче, мада је хришћански мандарин из *Xi'an*-а, заправо, први схватио важност овог споменика. Несторијанску плочу је много тога разликовало од неколико хиљада других плоча из исте области. Нарочито је упечатљив био наслов: *Споменик ширењу светле религије из Daqin-a у Средњем Царству*. Назив „светла религија“ (*jingjiao*) је испрва био збуњујући, али је име *Daqin* много говорило. То је, заправо, био стари кинески назив за Римско царство, а касније за Сирију и, уопште, источне области Византије, што значи да се термин *jingjiao* односио на хришћанство (интересантна је чињеница да *Daqin* значи „Велики *Qin*“, а *Qin* је име прве царске династије која је владала уједињеном Кином).

Алварез Семедо, први Европљанин који је проучио Несторијанску плочу, описао је проналазак у свом делу *Imperio de la China*. Плоча је висока 2,79 метара, широка 1,02 метра и дебела 0,29 метара. На њој се налази 1756 кинеских знакова и 70 речи на сиријском језику. Семедо је успео да прочита кинески део текста, али сиријски није познавао. У идентификовању овога писма помогао му је други мисионар по имену Антонио Фернандез, који је, по Семедовом извештају, познавао списе *древних хришћана светог Томе*. „Семедо овде мисли на Малабарску цркву у југоисточној Индији, за коју се традиционално мисли да је основана од стране светог апостола Томе. Ова црква је одржавала везе са

Несторијанском црквом и једно време је у свом богослужењу користила сиријску литургију“ (Mungello 1989, 168).

Као аутор записа помиње се Адам, са кинеским именом *Jingjing*, који је био, како пише на Плочи, „презвитер и хоропископ, папа Кине“. На крају записа се наводи да је Плоча подигнута „године хиљаду деведесет и друге по грчком рачунању времена“, тј. 781. године, и то „у дане оца отаца, мога господара Хананјешуа, католикоса, патријарха“. Наведени детаљ је за многе био доказ да је Плоча фалсификат, пошто је католикос Хананјешу, поглавар Цркве истока са седиштем у Селевкији-Ктесифону, а касније у абасидској престоници Багдаду, умро 779. или 780. године. Ово, ипак, не треба да збуњује. „Тешко је прецизно одредити многе од наведених датума; чак и ако су оба датума тачна, могуће је да вест о смрт Хананјешуа и устоличењу Тимотеја I још увек није била стигла у *Xi'an*. Новости су споро путовале, а познато нам је да су неки од удаљених несторијанских митрополита и епископа вршили преписку са патријархом сваке четири године, или чак сваких шест година“ (Vine 1937, 132).

Плоча је после открића остављена на поседу будистичког храма *Chongren*, изграђеног на темељима старог несторијанског светилишта. Локални управитељ ју је поставио на пиједестал и наредио да се изнад ње подигне кров. Међутим, остала је изложена на отвореном простору све до почетка 20. века, када је најзад премештена у поменути музеј *Beilin* у *Xi'an*-у (Шума плоча). Ово се десило 1907. године, када је у Кину стигао Фриц Холм (познат и као Фриц фон Холм), дански научник и авантуриста, са циљем да Несторијанску плочу однесе на запад. Фон Холм је своју намеру оправдао на следећи начин: „Истина је да су направљени отисци и фотографије познатог текста, више пута преведеног и објављеног, али сама Плоча стоји ту, усамљена, изложена свакојаким временским приликама, а само ретки путници који долазе у *Xi'an Fu*, или понеки мисионар, узгред посете *Jingjiaobei*“ (Von Holm 1909, 23). Фон Холм је наручио тачну копију Несторијанске плоче коју је потом послао у Њујорк. Амерички научници су хвалили његову посвећеност и бригу за очување овог вредног споменика, првенствено зато што је Фон Холм, наводно, издејствовао премештање Плоче у музеј *Beilin* у *Xi'an*-у. На пример, Гудспид је писао: „Један од резултата фон Холмове мисије у *Xi'an Fu* јесте премештање оригиналне плоче, која је била под ведрим небом на имању храма, у *Beilin*, тј. у *Шуму плоча* унутар града. Локалне власти су биле задивљене фон Холмовом одлучношћу да предузме овај племенити, али и унеколико закасни корак за очување споменика. Дакле, оригинална Несторијанска плоча више не лежи занемарена у пољима изван града, него сигурно стоји међу осталим древним плочама унутар зидова *Beilin*-а у *Xi'an Fu*-у“ (Goodspeed 1909, 280). У стварно-

сти, локалне власти уопште нису биле задивљене Фон Холмовом намером, па је Плоча хитно премештена у музеј *Beilin* да је овај не би однео и, по свему судећи, продао неком западном музеју (више о овоме: Keevak 2008, 117–121). Од 1907. године, оригинална Несторијанска плоча се, дакле, налази у *Beilin*-у и представља најчувенији експонат овога музеја.

Друга позната копија Несторијанске плоче, поред оне коју је Фон Холм послао у Њујорк, налази се у Јапану на планини *Koya* (или *Koyasan*) коју јапански будисти поштују као свето место. На овој планини се налази манастир који је подигао познати будистички монах *Kukai*, у народу познат као светитељ *Kobo Daishi* (774–835), оснивач школе *Shingon* (истинита реч). Он је боравио у кинеској престоници *Chang'an* у време када је Несторијанска плоча већ била подигнута и тамо је изучавао езотерични будизам. „За викторијанску Енглескињу Елизабет Ен Гордон (1851–1925), хришћанску списатељицу и изучаваоца махајанског будизма, текст Плоче (исписан на сиријском и кинеском) био је доказ да је *Kobo Daishi* упознао и прихватио неке елементе хришћанске вере док је био у Кини. Године 1911, у сарадњи са клиром *Koyasan*-а, госпођа Гордон је копирала и поставила на шумском гробљу овај највреднији историјски споменик на свету“ (Nicoloff 2008, 203–204). Иако никада није доказано да је *Kobo Daishi* заиста прихватио хришћанске идеје од кинеских несторијанаца, то није спречило бројне научнике почетком 20. века, нарочито јапанске, да прихвате теорију Гордонове. Међу ове научнике је спадао и *Yoshiro Saeki* (1871–1965), један од највећих стручњака за кинеско несторијанство у то време. У своме делу *The Nestorian Monument in China* (Несторијански споменик у Кини, 1928), *Saeki* тврди следеће: „Већ знамо да су цивилизација и култура кинеске династије *Tang* биле узор за јапанску владу и нацију; међутим, када изучавамо овај сиријски споменик и текст који је на њему исписан, осећамо да нам је велики *Tang* пружио и модел за религијску политику Јапана. Када су наши *Gyogi Bosatsu* (680–749), *Kobo Daishi* (774–835) и остали водећи мислиоци радили на усклађивању јапанског националног култа, мудро су поступили узевши један лист из несторијанске књиге у Кини. Питање од највећег значаја за читав цивилизовани свет је, дакле, како јапански народ може искористити ову Плочу“ (Saeki 1928, 32–33). С обзиром да је *Kobo Daishi*-јево учење било чисти езотерични будизам, без очигледних хришћанских елемената, копија Несторијанске плоче на планини *Koya* остаје споменик погрешне теорије о несторијанском утицају на јапанску религијску мисао током 8. и 9. века.

Садржај Несторијанске плоче

Први, уводни део Несторијанске плоче представља излагање хришћанског учења о Богу, стварању света, грехопад, оваплоћењу Христовом, Његовом учењу, спаситељском делу, вазнесењу и крштењу за опроштење грехова. Страдање и васкрсење из мртвих нису поменути. Након тога су описани хришћански свештеници, њихове добре особине, а онда и узвишеност хришћанске религије, назване *jingjiao* (светла религија). Овај доктринарни део Несторијанске плоче је изузетно занимљив, нарочито због термина којима су означени Бог и Христос. Наиме, Бог је назван *Aloho*, што је, очигледно, изведено из сиријског *Alaha* или *Elaha*. Разумљиво је да су несторијански мисионари, у недостатку адекватног кинеског термина за Једног Бога, користили оригиналну семитску реч, мада не можемо знати колико је она била схватљива Кинезима.

Христологија Несторијанске плоче је унеколико конфузна. С обзиром да су први мисионари у Кини припадали Цркви истока, која је била под утицајем екстремне антиохијске христологије и њеног пренаглашавања људске природе у Христу, изненађује недостатак овог учења на Плочи. Аутор *Jingjing* је о оваплоћењу Христовом написао следеће: „Тада наш Троједини (*Aloho*) раздели своје божанство, па се славни и дивни Месија, сакривши Своје истинско величанство, појави у свету као човек. Анђели објавише радосне вести. Дјева роди Светога у *Daqin-y*“. Разлог изостављања учења о страдању и васкрсењу Христовом је јасан. Конфуцијанисти нису могли прихватити чуда, а чињеница да је Христос осуђен и кажњен као преступник закона била им је довољна да Његово учење одбаце као несавршено. Међутим, недостатак несторијанског учења о оваплоћењу је збуњивао многе изучаваоце Плоче. Џејмс Лег, познати шкотски синолог који је превео Несторијанску плочу на енглески језик, о овоме је написао: „Покушао сам и са другачијим преводом кинеских знакова, али их не могу протумачити ни представити на други начин. Сама срж несторијанског учења је веома мудро избегнута од стране аутора записа“ (Legge 1888, 42).

Очигледан је и велики број позајмица из будизма, таоизма и конфуцијанизма. Како примећује Dai (1981, 250), на Плочи постоји преко 150 алузија на кинеске философске списе. Оваквим језиком, који је био разумљив образованим Кинезима, хришћанска вера се сигурно могла приближити домаћем начину размишљања, или бар један њен део, мада је то било на штету одређених основних учења. „Наравно, веома је могуће да је *Jingjing*, аутор записа, настојао да састави текст који не би изазвао конфуцијанистичке предрасуде, па је могао намерно изложити само пола истине, изостављајући све догме које подразумевају натприродне детаље. Такође, могуће је да је *Jingjing*, будући принуђен да (у одсуству било

каких прецизнијих термина) користи речник таоизма и будизма, помилио да би било паметно глумити прихватање таоистичких и будистичких идеја, све док се оне неprotиве његовим сопственим учењима“ (Parker 1905, 125–126). У одбрану *Jingjing*-а се мора навести чињеница да је текст Несторијанске плоче, ипак, мање синкретистичан од неких ранијих несторијанских списа у Кини, нпр. од *Супте Исуса Месује* (*Xuting Mishisuo Jing*), у којој је несторијанска христологија обојена чисто будистичким терминима и учењима.

У другом делу Несторијанске плоче је изложена историја хришћанства у Кини од доласка мисионара Алопена до времена када је сама Плоча подигнута. ОвOME су претходиле повољне прилике за експанзију религијских система из Сасанидског царства према централној Азији. Манихеизам, маздакизам и несторијанство су напредовали према ДалекOM истоку, стварајући предуслове за рађање посебне централноазијске цивилизације, а историчар Арнолд Цозеф Тојнби сматра да је основна религијска сила у тој никада оствареној цивилизацији могла бити управо несторијанско хришћанство. По његовом мишљењу, оно би се ту вероватно развијало слично ирском хришћанству: „Проповед хришћанства у централној Азији од стране несторијанских мисионара, непосредно пре изоловања централне Азије од остатка хришћанског света због експанзије ислама, слично је проповеди хришћанства у Ирској од стране светог Патрика, непосредно пре но што је Ирска била изолована од остатка хришћанске васељене најездом енглеских варвара у Британији. (...) Да је несторијанско хришћанство у централној Азији успело одбити исламски напад, или да је било заштићено од његовог утицаја, као што је Ирска била заштићена од енглеских напада велшким зидом, можемо закључити да би, у таквим околностима, несторијанско хришћанство доживело исту судбину на ДалекOM истоку какву је у Ирској доживело Патриково хришћанство“ (Toynbee 1934, 377). Још једна срећна околност била је инвазија армија династије *Tang* на Туркестан, где је већ постојала хришћанска заједница под јурисдикцијом Цркве истока. Захваљујући овоме, обезбеђен је пут за даље напредовање хришћанства ка ДалекOM истоку.

Године 635. је први несторијански мисионар стигао у кинеску престоницу *Chang'an*. Према запису на Плочи, његово име је било Алопен (*Aluoben*), што је, свакако, кинеска верзија његовог оригиналног имена, али се не може са сигурношћу тврдити које је то име било. Може се, пак, претпоставити да је дошао са групом несторијанских монаха, а Плоча сведочи да је Алопена свечано дочекала делегација цара *Taijong*-а (626–649). Након што је цар испитао Алопеново учење, дозволио је да се оно проповеда у Кини. Алопен је до 638. године превео „списе“, мада аутор Плоче не прецизира о којим се списима ради. Познато је да Свето Писмо није преведено на кинески језик у то време, па је могуће да је Алопен,

заправо, превео само неопходне делове Светог Писма или неки катихизис. Многи савремени синолози сматрају да је он аутор *Исусових Сутри*, а ако је то тачно, онда је могуће реконструисати његову мисионарску стратегију. „Он је, свакако, истакао универзалност хришћанске вере, представивши је помоћу одређених конфуцијанистичких, таоистичких и будистичких термина. Тако је Алопен нагласио да је Христос Месија за све мушкарце и жене. Говорио је да лојалност држави и синовска оданост родитељима не само да нису противни хришћанству, него и да сваки хришћанин подржава оба принципа. Хришћанска вера није била изазов за државу, већ њена потпора“ (Witek 2001, 13).

На Плочи нису наведени конкретни детаљи о самој проповеди хришћанства, али је лако закључити који су цареви били благонаклони према несторијанцима, а који нису. Наиме, аутор *Jingjing* спомиње и хвали следеће царе из династије *Tang*: *Taizong*-а (626–649), *Gaozong*-а (649–683), *Xuanzong*-а (712–756), *Suzong*-а (756–762), *Daizong*-а (762–779) и *Dezong*-а (779–805), који се налазио на престолу у време подизања Плоче. Приметно је да нема помена ниједног владара од *Gaozong*-а до *Xuanzong*-а (тј. од 683. до 712. године), а то је, заиста, био изузетно буран период у историји династије *Tang*, када је *Gaozong*-ова супруга *Wu Zetian* (једина жена која је самостално владала Кином као царица) узроковала неколико преврата на двору и чак привремено обновила династију *Zhou*. У то време су се, вероватно, дешавала гоњења хришћана, или су несторијанци били без дворске подршке за ширење своје религије.

Након *Taizong*-ове одлуке из 638. године, којом је дозвољена проповед хришћанства у Кини и која је цитирана на Несторијанској плочи, следећи извор за историју кинеског несторијанства потиче из 745. године, када је цар *Xuanzong* издао Едикт у којем се помињу хришћани. Овај Едикт је битан због промене кинеског назива за западну религију, јер је „хришћанство пре 745. године називано *Bose jiao*, тј. *персијско учење*, а након тога је било познато као *Daqin jiao*, или *учење Великог Qin*-а, када је усвојена географска одредница коју су Кинези вековима употребљавали као ознаку за наш класични свет Грчке и Рима“ (Bartlett 2002, 556). Сачуван је и текст *Xuanzong*-овог Едикта: „*Персијска религија (Bose jiao), која је дошла из Сирије (Daqin), дуго се већ проповеда и практикује у Кини. Када су њени следбеници подигли своје прве храмове, дали су им своје народно име. Стога, да би други могли знати њихово порекло, нека се сви персијски храмови у две престонице од сада називају сиријски храмови; и нека се ово примени у свим провинцијама царства*“ (цит. према: Wylie 1856, 302).

Године 781, за време *Dezong*-а (779–805), подигнута је Несторијанска плоча. Следеће сведочанство о несторијанцима у Кини потиче из 845. године. Наиме, ради се о Едикту цара *Wuzong*-а (840–846), вели-

ког присталице таоизма и непријатеља будизма и хришћанства. Гоњења су отпочела већ 841. године, а 845. године је издао поменути Едикт којим је наредио распуштање већине будистичких манастира и враћање будистичких монаха у статус обичних цивила. У истом Едикту пише: „Што се тиче монаха који су дошли овде да би обзнанили закон који влада у њиховим државама, њих има око 3000, из земаља *Daqin* (Сирија) и *Mihiba* (Персија). Наређујем да се и они врате у свет, да више не буде разноликости обичаја у царству. Авај, предуго се чекало да ствари буду враћене у пређашње стање; зашто да и даље чекамо? Донели смо одлуку и ствар је сада окончана. Нека се овај наш указ спроведе у дело. Тако је нама угодно“ (цит. према: Charbonnier 2007, 66).

Почевши од владавине *Wuzong*-а, кинеско несторијанство је полако почело да одумире. На пример, Абул Фарац, који је био несторијански писар, записао је 987. године да је чуо од једног хришћанина који је путовао у Кину да тамо није остао ниједан верник, мада се 1076. године помињу сиријски манастири у *Xi'an*-у и *Chengdu*-у (види: Vine 1937, 135). После пропасти династије *Tang*, отпочео је бурни период раздвојености Кине на бројне државице, а доминирале су династије: *Song* (960–1279) на југу и *Liao* (907–1125) на северу. Од 1271. године, Кином је завладала монголска династија *Yuan* која је била толерантна према хришћанима, а затим је на власт дошла династија *Ming*, нетрпељива према свему што није било изворно кинеско, па су њени цареви коначно угушили несторијанство у Кини.

У наставку рада је изложен текст Несторијанске плоче на српском језику, на основу енглеског превода Џејмса Лега (*The Nestorian Monument of Hsi-an Fu in Shen-hsi, China*, 1888), са пропратним коментарима и објашњењима текста.

Споменик ширењу светле религије (*jingjiao*) из *Daqin*-а у Средњем Царству¹

Написао *Jingjing*,² свештеник из *Daqin* манастира.
Адам, презвитер и хоропископ, папа Кине.

I. 1. Зна се да беше Један, непроменљиви, истинити и мирни, први и неусловљени; несхватљив за нас по једноставности његовог разума; врховни, који тајанствено постоји; који је, својим рукама делујући у тајанственом (амбису простора), изволео да створи и да својим Духом пода постојање свима светима, сам будући велики и диван; зар ово не беше наш *Aloho*,³ који је по свом чудесном бићу Троједини, неусловљени и истински Господ?

2. Утврдивши у простору четири стране света као знак за број десет (+),⁴ Он покрену првобитни ветар и створи двоструки етер.⁵ Тамни бездан беше промењен, а небо и земља беху отворени. Сунце и месец се почеше кретати, па настаде смена дана и ноћи. Створивши и уредивши мноштво ствари, Он потом створи првог човека као хармонију свих добрих квалитета и даде му власт над морским дубинама (сада) претвореним (у копно).

3. Човекова савршена првобитна природа не беше славољубива; његов неукаљани и широки ум беше слободан од свих непримерених жеља. Међутим, пројавивши своје зло, Сатана зачара ову чисту и добру (природу). Њено расуђивање о добру паде у провалију (Сатанине) изопачености. Тако међу људима настаде три стотине шездесет и пет различитих облика (сагрешења)⁶ који долазе један за другим и плету мреже

¹ „Средње царство“ (*Zhong Guo*) је име за Кину које је постојало још од времена дрвене династије *Zhou* (1046–256. пре Христа), а означавало је централни положај царске земље, окружене феудалним поседима којима су, у већини случајева, управљали царски рођаци. Како примећује *Saeki* (1928, 186), овај назив је касније произвео кинеско убеђење да се њихова држава налази у средини света.

² *Jingjing* је кинеско име свештеника Адама, аутора Плоче, а значи „чисти од светле религије“, или „онај који је очишћен светлом религијом“. *Saeki* (1928, 186) сматра да је овај Адам радио са будистичким монахом Праћном на преводјењу будистичких списа на кинески језик и да је био одличан познавалац кинеске уметности и књижевности.

³ Кинеска фонетизација сиријског термина за Бога, који је заједнички свим семитским народима. У Цркви истока, име за Бога је *Eloah* или *Alaha*. Јеврејски еквивалент је *Eloah* (једнина од *Elohim*), док је арапски *Allah*.

⁴ Кинески знак за број 10 изгледа као крст. Међутим, Лег не мисли да се ово место директно односи на хришћански симбол, као у 5. одељку текста (види: Legge 1888, 5, фуснота 1).

⁵ Таоистичка космогонија. Мисли се на принципе *yin* и *yang*.

⁶ Лег мисли да писац овим жели рећи да разних врста сагрешења има много, колико и дана у години (види: Legge 1888, 5, фуснота 6). На другој страни, *Saeki* (1928, 190) претпоставља да број 365, у овом случају, значи да сагрешења има

грешности на неколико начина. Неки људи узеше (материјалне) ствари да их обожавају; неки су говорили о празнини без (етеричне) двојности; неки су приносили молитве и жртве да би задобили срећу; неки су се хвалисали својом добротом и уздизали се изнад других; мудрост су своју напрезали и за много се трудили, али узалуд. Врелина њихове невоље се претвори у жесток пламен. Таму учинише тамнијом и у њој се изгубише; након дугог лутања, прекинуше сваку даљу потрагу (за истином).

4. Тада наш Троједини (*Aloho*) раздели своје божанство, па се славни и дивни Месија,⁷ сакривши Своје истинско величанство, појави у свету као човек.⁸ Анђели објавише радосне вести. Дјева роди Светога у *Daqin*-у.⁹ Блистава звезда најави овај радосни догађај. Персијанци виде-ше њен сјај и дођоше са поклонима. Он испуни стари Закон, онако како га пренесоше двадесет четворица светих.¹⁰ Он објави свој начин владања над породицама и царствима. Он изложи своја нова учења, без речи делујући очишћујућим дејством Тројединог.¹¹ Он у човеку створи могућност за чињење добрих дела кроз исправну веру. Он одреди мере за осам (моралних) стања,¹² чистећи прљавштину (грешности) и усавршавајући истину (у човеку). Он отвори капије три постојане (врлине),¹³ тако враћа-

небројено много.

⁷ Кинеска фонетизација сиријског имена за Месију. Пише се знаковима који се читају као *Mi-she-ho*, а у преводу значе „вешти учитељ“. Занимљиво је да се у ранијим списима ова реч писала знаковима *Mi-shi-suo*. Преведени, ови знакови би значили „место где је песма изгубљена“. Тек се касније, дакле, приступило употреби знакова који би, када се прочитају, имали прикладно значење на кинеском језику.

⁸ Христологија Несторијанске плоче није превише детаљна. У ранијим хришћанским списима у Кини, пак, приметан је синкретистички став у односу према будизму и таоизму, али и одређени јеретички детаљи. На пример, у Сутри Исуса Месије налазимо следеће тврдње: „Све што постоји условљено је кармом из претходних живота. Бог је поднео огромне муке да би сви били ослобођени од карме, јер нико није изван моћи овог Будиног принципа“ (*Xuting Mishisuo Jing* 2: 25–26); „Тако је Бог учинио да Хладни Поветарац сиђе на изабрану девојку по имену *Mo Yan*, која није имала мужа, па је постала трудна. (...) *Mo Yan* роди дечака и даде му име *Ye Su*, који је Месија и чији је отац Хладни Поветарац“ (*Xuting Mishisuo Jing* 5: 1, 4); „Када је напунио дванаест година, примио је Свету Реч и почео је да поучава“ (*Xuting Mishisuo Jing* 5: 13).

⁹ Иако се ово односи на Јудеју, писац ју је, вероватно, посматрао као саставни део ширег појма *Daqin*. Зависно од контекста, *Daqin* може да се односи на Јудеју, Сирију, источни део Римског царства (или Византије), али и на целокупно Римско царство.

¹⁰ Вероватно се мисли на старозаветне пророке. Употребљен је кинески термин *sheng*, што значи „мудрац“ или „светитељ“. Сам термин је, пак, конфуцијанистички, а у овој философији/религији представља најузвишеније морално и духовно стање човека.

¹¹ Овим се истиче таоистички принцип *wu wei* (деловање без деловања), као у *Daodejing*-у: „Мудрац се у својим пословима придржава неделовања и у тишини преноси своје учење“ (*Daodejing* II).

¹² *Saeki* (1928, 193) наводи теорије по којима „осам моралних стања“ могу означавати блаженства, или осам заповести Цркве истока. Сам *Saeki* мисли да се овде ради о осам будистичких правила из Гарба Сутре.

¹³ Може се закључити да се говори о три хришћанске врлине: вера, нада и љубав.

јући светлост животу и поништивши смрт. Он постави блиставо сунце да обасја пребивалишта таме. Захваљујући свему овоме, гнусоба ђаволска би поражена. Покренуше се кола милости да пренесу људе у палату светлости и тако сва свесна бића беху пренета преко (међупростора). Тако довршивши своје моћно дело, он се у подне вазнесе до свог истинског (места). Иза себе остави двадесет седам канонских списа.¹⁴ Кроз њих се деси велико обраћење за спасење душа. Њима би устројено, по његовом закону, спирање водом и Духом свих сујетних обмана и очишћење људи док не поврате белину своје чисте једноставности.

5. Његови посланици, носећи са собом печат крста,¹⁵ проширише његов хармонизујући утицај где год сунце сија и ујединише све људе, не правећи разлике међу њима. Као да ударише у клепала,¹⁶ а њихов звук подстаче људе на љубав и срдачност. Свечано се окренуше према истоку и похиташе путем који води ка животу и слави. Они пуштају своје браде, показујући тако да све што чине – чине за друге; они брију врхове својих глава, показујући тако да немају страсти. Не држе и не злостављају робове, ни мушке ни женске. Не праве разлику између племенитих и злобних људи. Они не гомилају имовину и богатство, него све што имају поклањају нашим (заједницама). Они poste да би потчинили (гордост коју узрокује) знање¹⁷ и да би постали савршени; стално бдију са смирењем и будношћу да би одржали (своје умове) непоколебивим. Седам пута на дан врше богослужења и славопоју за заштиту живих и мртвих.¹⁸ Једном у седам дана врше заједничко богослужење, окрепљујући своја срца и обнављајући своју чистоту.¹⁹

6. Овај истинити и непроменљиви систем учења је тајанствен и тешко га је именовати.²⁰ Да бисмо описали његово доказано дејство,

Ипак, по *Saeki*-ју (1928, 195), ово може бити и позајмица из будизма, у којем постоји учење о „три капије“ (*Trividha Dvara*) које човек мора отворити да би очистио тело, мисао и говор, а три капије су, заправо, очи, уши и нос.

¹⁴ Очигледно, ово место се односи на Нови завет. Међутим, *Saeki* (1928, 196) примећује да сиријске цркве прихватају само двадесет две књиге Новог завета, па је чудна чињеница да несторијанци у Кини наводе двадесет седам списа.

¹⁵ Овде се опет користи кинески знак за број 10, али се, у овом случају, директно односи на хришћански симбол крста.

¹⁶ Ово је, такође, будистичка, а не само хришћанска богослужбена пракса.

¹⁷ *Saeki* (1928, 200) примећује да се овде употребљава термин *vijnana*, што је будистички назив који заузима веома битно место у будистичкој гносеологији и, уопште, антропологији.

¹⁸ Иако хришћанство има молитве за мртве, не би изненадило да се овај одељак односи на покушај несторијанске замене култа мртвих са хришћанским молитвама за умрле.

¹⁹ Овај део се односи се на служење Литургије.

²⁰ Очигледно, аутор Плоче представља хришћанско учење као што је *Laozi* представио *Tao*: „Постоји биће које је свеобухватно, које претходи небу и земљи. (...) Не знам његово име“ (*Daodejing* XXV); „Док год је апсолутан, *Tao* остаје безимен“ (*Daodejing* XXXII).

дадосмо му име „светла религија“ (*jingjiao*). Али било који (такав) систем без (руковођења од стране) мудраца (владара)²¹ не може се у потпуности развити, а мудрац (владар) без таквог система не може постати славан. Нека мудрац (владар) и (исправни) систем постану једно, као две стране печата или завета, па ће свет постати блистав и просветљен.

II. 7. Када је хваљени цар *Taizong* (626–649)²² започео своју славну владавину над (недавно) успостављеном династијом (*Tang*), паметно и мудро владајући људима, у царству *Daqin* беше врло праведан човек по имену Алопен (*Aluoben*).²³ Пратећи азурне облаке, он је са собом понео истините списе. Пазећи на законе ветрова, пробио се кроз све тешкоће и опасности. Девете године доба *Zhenguan* (635. године) стигао је у *Chang'an*. Цар посла свога министра, војводу *Xuanling*-а, да са свом свитом дочека госта у западном предграђу и да га допрати до палате. Списи беху преведени у библиотеци.²⁴ (Његово Величанство) у својим забрањеним одајама испита госта о његовом учењу, поверова у његову тачност и истинитост и даде посебну дозволу да се проповеда. Дванаесте године *Zhenguan*-а (638), у јесен, седмог месеца, следећа одлука би објављена: „Учења немају увек исто име; мудраци нису увек исте личности. Свака област има своје одговарајуће учење које на несхватљив начин доноси добро становницима. Врло праведни Алопен из далеког царства *Daqin* донесе своје списе и ликове и представи их у нашој великој престоници. Пажљиво испитавши његова учења, видесмо да су тајанствена, дивна и да не захтевају никакве (посебне) услове; испитавши у њима најосновније и најбитније тачке, видесмо да им је циљ установљење онога што је најважније. У њиховом изражавању нема мучне преопширности; њихови принципи опстају након што се непосредна прилика за њихово извршење заборави;²⁵ (ово учење) је од помоћи (свим) створењима и корисно је за људе – нека се слободно проповеда по читавом царству“.

8. Добри чиновници одмах изградише *Daqin* манастир у градском одељењу Праведности и одмора, довољно велик за двадесет и јед-

²¹ Кинески термин, који је овде употребљен, јесте *sheng*, што значи „мудрац“, али Лег сматра да се директно односи на цара (Legge 1888, 9, фуснота 6).

²² *Taizong* (626–649), други цар из династије *Tang*, упамћен је као један од најзначајнијих кинеских царева, за чије време је Кина била највећа политичка и војна сила у свету. Како се може закључити из текста Плоче, хришћанство је у Кину по први пут стигло управо за време његове владавине.

²³ По разним теоријама, име „Алопен“ је кинески изговор оригиналног имена Рабан или Аврам.

²⁴ По Легу, вероватно су преведени само делови Светог писма (види: Legge 1888, 11, фуснота 2).

²⁵ Алудира се на *Zhuangzi*-ја: „Мрежа се користи да се ухвати риба, али кад ухватимо рибу, често заборавимо мрежу. Замка за зечеве се користи да се ухвати зец, али кад ухватимо зеца, често заборавимо замку. Језик се користи да се искаже мисао, али када искажемо мисао, често заборавимо наше речи. Где могу наћи човека који је заборавио своје речи, да разговарам са њим“ (*Zhuangzi* XXVI, 11)?

ног свештеника.²⁶ Праведни и часни дом *Zhou*-а се угасио;²⁷ онај који вози зелена кола је отишао на запад;²⁸ владавина великог *Tang*-а је (сада) била сјајна, а дах светле (религије) дође на исток да га освежи.²⁹ Добрим чиновницима потом би наређено да царев лик насликају на зидовима манастира. Небеска лепота се јави у свим својим блиставим бојама и отворише се врата светлости; светиња прошири радосно дејство и заблеста светлошћу (истинитог) закона.

9. Према Илустрованом запису о западним крајевима и историјам династија *Han* и *Wei*, царство *Daqin* се на југу граничи са Коралним морем, а на северу са Планином свих драгоцености; на западу гледа према цветним шумама на граници света бесмртника, а на истоку се отвара према области јаких ветрова где има мало воде. У овој земљи се производе азбестна одећа, тамјан који крепи душу, бисери попут пуног месеца и драгуљи који светле у ноћи. Тамо су разбојништво и крађа непознати обичним људима. Људи уживају у срећи и миру. Не слави се ниједна осим светле религије; не влада нико осим праведних владара. Њена земља је веома пространа; њена књижевност је сјајна.³⁰

10. Велики цар *Gaozong* (649–683)³¹ са страхопоштовањем настави да се придржава (обичаја) својих предака. Будући благотворни и елегантни патрон Истине, он нареди да се манастири светле (религије) подигну у свакој префектури и он наследи благонаклоност (свога оца) према Алопену, узвисивши га ради добра државе на место господара великог закона. Религија се рашири кроз Десет округа. Области се обогатише и уживаху у великом миру. Манастири беху подигнути у стотину градова; (велике) породице умножише своју срећу.

11. Искористивши своју предност у добу *Shengli* (698, 699),³² буди-

²⁶ *Saeki* (1928, 214) сматра да су ово могли бити рукоположени кинески обраћеници.

²⁷ Односи се на династију *Zhou*, док се, по Легу (1888, 13, фуснота 1), мисли на Конфуцијево заступање етике из времена ове династије. У наставку се објашњава да је хришћанство дошло са запада да освежи кинеску духовност.

²⁸ Мисли се на таоистичког мудраца *Laozi*-ја који је, по таоистичком предању, отишао у непознате западне крајеве пред крај свог живота.

²⁹ Овим се хришћанство ставља у исту равну са древним кинеским философијама (или религијама): конфуцијанизмом и таоизмом.

³⁰ Идеализовано виђење *Daqin*-а, које су несторијанци овде искористили како би предности западне цивилизације приписали својој религији.

³¹ *Gaozong* (649–683), наследник и син цара *Taizong*-а, био је трећи цар из династије *Tang*. Због честих болести, још за живота је државне послове препустио својој жени, царици *Wu*. У историји Кине је запамћен као релативно слаб владар, засењен политичком величином своје супруге.

³² Писац прескаче период од 683. до 698. године због нереда у држави и нестабилности царског трона. Такође, на Плочи се не помиње ниједан владар од *Gaozong*-а до *Xuanzong*-а. Цара *Gaozong*-а је најпре наследио његов син *Zhongzong*, који је владао кратко током 684. године. Пошто се покушао одупрети утицају царице *Wu*, она га је смакла са престола и на његово место поставила другог *Gaozong*-овог сина, цара *Ruizong*-а. Он је владао од 684. до 690. године, након чега је сишао са

сти дигоше гласове (против светле религије) у источној престоници *Zhou*-а, а крајем године *Xiantian* (712) неки нижи чиновници јој се ругаху, клеветајући и говорећи против ње у Западном *Hao*-у. Али тада беху првосвештеник *Lohan*, врло праведни *Jilie*³³ и други племенити људи из златних области,³⁴ сви угледни свештеници, који се уклањаху од овоземаљских ствари и ујединише се у обнављању тајанствене мреже и њених искиданих свеза.

12. *Xuanzong* (712–756),³⁵ цар савршеног пута, нареди господару *Ning*-а и четворици других обласних господара да лично оду у благословене грађевине и да обнове њихове олтаре. Освећене греде, које су већ неко време биле оборене, (тако) поново беху подигнуте, а свето камење, које је било разбациано, поново би враћено на своја места. Почетком доба *Tianbao* (742–755) наређење дође великом генералу *Gao Lishi*-у да верне ликове пет светих (царева) сигурно однесе и смести у (првобитни) манастир са даром од сто комада свилене тканине. Елегантне слике беху примљене уз (одговарајуће) почасте. Иако је змајевска (тј. царска) брада на овим ликовима била превише високо, њихови лукови и мачеви су се могли дотаћи руком; када би их сунчеви рогови (тј. зраци) обасјали својом светлошћу, небески ликови изгледаху као да су удаљени само један лакат (од посматрача). Треће године истог доба (744) у царству *Daqin* беше монах по имену *Jihe*.³⁶ Посматрајући звезде, он усмери своје кораке ка (месту владавине) преображења; посматрајући сунце, он дође да се поклати најчаснијем (цару). Тада би објављена царска одредба да свештеници *Lohan*, *Pulun* и седамнаест других, заједно са врлим *Jihe*-ом, изврше захвално богослужење у палати *Xingqing*. О овоме сведочаше небески натпис на зидовима манастира, а на његовом узвишеном улазу беше писмо змаја. Драгоцене црте беху као блистава пера водомара и дивне као облаци боје рубина око сунца. Плоче са мудрим записима испунише сваку празнину и заблесташе као да пркосе сунцу. Дарови милости су били велики као и пространа јужна брда, а добротинства као дубине Источнога мора.

трона у корист своје мајке, царице *Wu*, која је тако постала прва жена на царском престолу у кинеској историји. Покушала је обновити династију *Zhou*. После побуне из 705. године, на престо је враћен цар *Zhongzong*, а владао је до 710. године. Наследио га је цар *Shang*, који је владао свега седамнаест дана током 710. године, па је престо поново преузео *Ruizong*. Он је владао до 712. године, након чега га је наследио његов син *Xuanzong*.

³³ *Saeki* (1928, 224–225) тврди да је *Lohan* кинеска верзија имена Аврам, док је оригинална верзија имена *Jilie* – Гаврило.

³⁴ „Златне области“ се могу односити на било коју област западно од Кине.

³⁵ *Xuanzong* (712–756), син цара *Ruizong*-а, био је цар са најдужим периодом владавине у династији *Tang*. За време његове владавине, *Tang* Кина је достигла врхунац културног развоја, али је овај успон прекинут због побуне генерала *An Lushan*-а, окончане тек за време цара *Daizong*-а (762–779).

³⁶ По *Saeki*-ju (1928, 229–230), *Jihe* је кинеска верзија имена Георгије.

13. Не постоји ствар на коју исправан принцип не може утицати, а све на шта утиче може се именовати. Нема ничега што мудрац (владар) не може учинити, а све што чини може се испричати.

14. Вешти и премудри цар *Suzong* (756–762)³⁷ обнови манастире светле (религије) у *Lingwu*-у и у четири друге области. Његова доброта (настави) да јој помаже и прошири се радост његових дела; велико блаженство сиђе на царски дом и утврди његово наслеђе.

15. Вешти и велики ратник, цар *Daizong* (762–779),³⁸ свечано обељежи своје уздизање на престо и завршаваше своје послове без (очевидног) напора. Кад год би дошао дан успомене на његово рођење, тада је приносио небески тамјан да обзнани своја милостива дела и слао залихе са сопствене трпезе да разведри наш светли скуп. Као што Небо оним што је корисно може умножити (трајање и ужитке) живота, тако и мудрац (владар) испуњавањем небеског пута усавршава и храни (оне којима чини милост).³⁹

16. У овом добу *Jianzhong* (780–783), наш садашњи мудри и про-духовљени цар (*Dezong*),⁴⁰ успешан у миру и рату, развија осам врста власти да би унизио недостојне и узвисио достојне; он је успоставио девет одељења (царске власти) да би утврдио престо на који се славно успео. У његовом преображујућем деловању се види разумевање најтајанственијих принципа; молитве (за њега) не узрокују срамоту у срцу. На високом је месту, а ипак је скроман; одржавајући потпуно смирење, он се придржава несебичне владавине. Он својим неограниченим милосрђем настоји ублажити муке свих и из њега проистиче благослов на све који имају живот – све је то захваљујући учењу наше (светле религије) о добром владању и лаганим корацима којима она води човека. Ветрови и кише долазе у своје време; мир влада царством; људи се покоравају разуму; све су ствари чисте; млади цветају, а стари спокојно чекају смрт; свака добра мисао има прикладан одговор; осећања се исказују у потпу-

³⁷ *Suzong* (756–762), владар из династије *Tang*, био је син и наследник цара *Xuanzong*-а. Његова владавина је остала упамћена по великој побуни генерала *An Lushan*-а, због које је *Xuanzong* побегао и оставио престо *Suzong*-у. Побуна је сломљена тек 763. године, након *Suzong*-ове смрти.

³⁸ *Daizong* (762–779), најстарији син и наследник цара *Suzong*-а, угушио је побуну генерала *An Lushan*-а 763. године, непосредно по преузимању престола. Био је присталица будизма и, како се може закључити по хвали коју му указује Несторијанска плоча, помоћник хришћанства.

³⁹ Односи се на *Daodejing*: „*Tao* даје живот свим створењима, док их врлина храни, одгаја, негује, усавршава, чини да одрасту, уздиже их и штити их“ (*Daodejing* LI).

⁴⁰ *Dezong* (779–805), најстарији син и наследник цара *Daizong*-а, налазио се на трону династије *Tang* у време подизања Несторијанске плоче, 781. године. Иако га аутор Плоче хвали као савршеног владара (по конфуцијанистичким стандардима), *Dezong* је, ипак, због своје непромишљености узроковао неколико побуна локалних војних моћника и дао дворским евнусима огромну политичку моћ.

ној искрености – све то је заслуга светле моћи и дејства наше религије.

17. Наш велики добротинић је свештеник *Yishi*,⁴¹ високи чиновник који приређује гозбе на двору, носи пурпурну одећу украшену златом, поседује печат заменика управитеља Северних области и, будући надзорник у сали за царске испите, почаствован је пурпурном ризом; он је благ и веома срдчан човек који ревносно извршава (прави) пут. Из далеког града Рађагрихе је дошао у *Zhongxia*-у (тј. у Кину).⁴² Његово знање је превазишло све знање три династије,⁴³ а његово умеће је велико и савршено. Будући да је испрва вршио одређене дужности у палати, његово име би унесено у павиљон царева. Када је војвода *Guo Ziyi*, државни секретар и управитељ области *Fenyang*, био одређен да поведе војску у Северне области, (цар) *Suzong* му даде овога (*Yishi*-а) да му буде помоћник. Иако је уживао у (војводиној) благонаклоности и боравио у његовом шатору, није правио разлику између себе и остатка војске. Био је као канџе и зуби војводе, као уши и очи војске. Све своје приходе и поклоне је поделио, не оставивши ништа у свом дому. (Светлим заједницама) је даривао блиставе орнаменте које је добио на поклон; (у њиховим салама) је раширио тепихе украшене златним струнама да на њима стоје говорници; у неким крајевима је поправио и обновио старе манастире; у другим крајевима је проширио сале за проповедање, уздижући и украшавајући њихове ходнике и зидове док не постадоше налик на крила фазана. Вршећи заповести светле религије, умножио је свој иметак делима милосрђа. Он сваке године окупља свештенике из свих манастира који педесет дана врше своја пречасна богослужења и приносе понуде за све. Гладни долазе и бивају нахрањени; премрзли долазе и бивају обучени; болесни бивају исцељени и обнављају своје здравље; мртви бивају сахрањени и положени у мир својих гробова. Такво савршенство се никада није видело међу најчистијим и најнесебичнијим будистима; међутим, сада најчаснији следбеници светле религије виде такво савршенство у овоме човеку.

III. 18. Желећи да запишемо на овај велики спомен-стуб наше виђење значајних и славних (догађаја које смо описали), постављамо на њега и ову нашу песму хвале:

⁴¹ Овај *Yishi* је, заправо, био будистички монах. Лег претпоставља да је прешао у хришћанство, па је зато и похваљен од стране аутора Плоче (види: Legge 1888, 21, фуснота 7). *Saeki* (1928, 236) сматра да је *Yishi* био несторијански монах.

⁴² *Zhongxia* је, заправо, Средња *Xia* – синоним за Средње царство (*Zhong Guo*).

⁴³ Мисли се на прве три кинеске династије: *Xia* (митска династија чија историчност још увек није доказана; претпостављена владавина од око 2070. до око 1600. године пре Христа), *Shang* (прва историјска кинеска династија; од око 1600. до 1046. пре Христа) и *Zhou* (1046–256. пре Христа).

- (I) Он, истински Господ, сам јесте без узрока,
Несхватљив и миран, а кроз вечност исти,
Његових је руку овај свемир дело,
Земљу је утврдио, учврстио небеса.
Део његовог божанства људи онда видеше;
Његово спаситељско дело без граница беше.
Сунце се уздиже и побеже тама,
И сви тајну његову признаше за истину.
- (II) Савршени међу владарима величанствено
Превазиђе све пређашње цареve.
Његова кола прегацише сваки неред;
Небеса се проширише, са њима и земља.
Наша светла истина тад стиже у *Tang*;
Њени списи говораху на језику *Tang*-а;
Њени манастири се величанствено подигоше;
Пристаниште своје отвори за спас живих и мртвих.
Сви се благослови одмах јавише;
Безбројне се области умирише.
- (III) *Gaozong* наследи своје праоце
И наново изгради пребивалишта чиста.
Ове палате блиставе стајаху
Као куће слоге кроз читаво царство.
Пут Истине би јасно проповедан
И један би учињен Господарем закона.
Људи радосно примише његов благи мир;
Ни бола ни туге тада земља не виде.
- (IV) *Xuanzong* започе владавину свету;
Његов ум трагаше за истином и правдом;
Његови образи украсише зидове наше;
Црте његовог небеског лика светло заблисташе.
Он посла слике које су висиле као драгуљи;
И част владаше земљом његовом.
Све службе беху добро расподељене;
Људи се радоваху нашем закону као великом благослову.
- (V) *Suzong*-ова добра влада потом отпоче;
Величанствено кола његова изгледаху.
Од кристалног диска светог сунца његовог
Покрену се добар ветар да одагна таму.
Царски дом још једном благословен би;
Загушљиви дим нестао је тада.
Страсти се умирише и метежа нестало;
Наша Средња *Xia* виде нови дан.

(VI) А *Daizong* беше побожан и праведан,
И небо и земља место нађоше у њему.
По природи отворена његова рука
Милостињу даваше свуда наоколо.
Тамјан добра његова препоручи Небу;
Доброчинства заувек украсише му име.
Од сунчева изласка људи слављаху његову моћ,
И до месеца му се у гомилама клањаху.
(VII) А наш цар у данашње време
Највећу власт има и врлину чисту.
Сви између мора клањају се њему;
У безбројним крајевима славе светлост његову.
Ништа није скривено од његова погледа
И у своме одразу он све ствари види.
Свет од њега добија и живот и светлост,
На њега се угледају племена најпростија.
(VIII) Како је свеобухватна ова наша вера!
Како тајно долазе одговори њени!
Тешко нам је свима изабрати име
Којим би описали нашу Свету Тројицу.
Господар може деловати, али слуге могу
О томе само причати. Овај камен дижемо.
Наш споменик подижемо јер смо веома
И много благословени, па благосиљамо и хвалимо.

Споменик је подигнут друге године доба *Jianzhong* (781) велике династије *Tang*, звездане године *Zuoюо*, седмога дана првог месеца, у недељу.

Садашњи господар нашег закона је свештеник *Ningshu*, коме је поверена брига над светлим заједницама Истока.

У дане оца отаца, мога господара Хананјешуа, католикоса, патријарха.

Потписао *Lu Xiuуan*, државни секретар, бивши вршилац дужности војног управитеља у *Taizhou*-у.

Године хиљаду деведесет и друге по грчком рачунању времена (1092–311=781. године), мој господар Јездбузид, презвитер и хоропископ у царском граду Кумдану,⁴⁴ син усопшег Мелеса, презвитера у тухуристанском граду Балху, подиже ову камену плочу на којој је записано учење нашег Спаситеља и проповед наших отаца господарима кинеским.

⁴⁴ Лег наводи да је „Кумдан“ име којим су мухамеданци називали кинеску престоницу *Chang'an* (види: Legge 1888, 31, фуснота 1).

Свештеник *Lingbao*.

Ћакон Адам, син хороепископа Јездбузида; мар-Сергије, презвитер и хороепископ.

Свештеник *Xingtong*, који припреми подизање камене плоче.

Презвитер Сабран Јешу; Гаврило, презвитер и архиђакон, поглавар цркве у Кумдану и Сарагу.

Помоћник у подизању плоче, свештеник *Yeli*, настојатељ манастира, управитељ жртвоприношења на двору, почаствован пурпурном ризом.

Закључак

Историја несторијанског хришћанства у Кини је прво поглавље у великом процесу инкултурације који за циљ има превођење хришћанске вере на језик кинеске философске и религијске мисли. Иако су до 841. године постојале добре прилике за учвршћивање несторијанства у оквирима кинеске културе, неповољна политичка ситуација у земљи и неколико грешака самих мисионара били су разлози за коначну пропаст најстаријег кинеског хришћанства. Прва и највећа мисионарска грешка била је превелико ослањање на царску помоћ. Друга, мада не и мање важна, била је занемаривање преводилачког рада, што је за резултат имало синкретистичку мешавину хришћанства и домаћих религија. „Поред познатог записа (Плоче), једини несторијански документи су тридесетак релативно небитних несторијанских сутри, од којих су све веома синкретистичне. Будући да је несторијански канон био састављен само од оваквих, синкретистичких списа, сам несторијански покрет је пропао. С обзиром на ову чињеницу, несторијанци нису извршили значајан утицај у историји културолошког контакта између Истока и Запада“ (Dai 1981, 250).

У сваком случају, Несторијанска плоча је сведочанство првих корака ка християнизацији конфуцијанистичке цивилизације Далеког истока, а исти процес је у савременом добу довео до стварања аутентичне далекоисточне христологије, изражене у кинеској, јапанској и корејској теологији ослобођења. Римокатолици и протестанти су детаљно изучили прошлост хришћанства у Кини и уочили грешке које су имале катастрофалне последице по мисионарску делатност, док православни још увек нису посветили довољно пажње историји далекоисточног хришћанства уопште. Будући да се, ипак, примећује одређено интересовање за обнову православне мисије у Кини, нарочито у Московској и Васељенској патријаршији, најпре се потребно упознати са детаљима историје свих

облика кинеског хришћанства, а не само са историјом тамошњег православлја. Ово упознавање, свакако, мора почети са Несторијанском плочом и првобитном борбом за инкултурацију која је на њој описана.

Библиографија

Извори:

- Текст Несторијанске плоче: Legge, J. (1888). *The Nestorian Monument of Hsi-an Fu in Shen-hsi, China*. London: Trübner & Co.
- Daodejing = *Lao-Tze's Tao-Teh-King, Chinese-English* (1898). Caurus, P. (translator). Chicago: The Open Court Publishing Company; London: Kegan Paul, Trench, Trubner & Co.
- Xuting Mishisuo Jing = *The Sutra of Jesus Christ* (2001), in: Palmer, M. (translator) *The Jesus Sutras: Rediscovering the Lost Scrolls of Taoist Christianity*. New York: Ballantine, pp. 159–168.
- Zhuangzi = *The Writings of Kwang-Sze, books XVIII-XXXIII* (1891). Legge, J. (translator), in: Müller, M. (editor) *The Sacred Books of the East, Vol. XL*. Oxford: Clarendon Press, pp. 1–232.

Секундарна литература:

- Barrett, T. H. (2002). "Buddhism, Taoism and the eight-century Chinese term for Christianity: a response to recent work by A. Forte and others", in: *Bulletin of SOAS*, 65 (3). London: School of Oriental and African Studies, pp. 555–560.
- Baum, W., Winkler, D. W. (2003). *The Church of the East: A Concise History*. London-New York: RoutledgeCurzon.
- Charbonnier, J. P. (2007). *Christians in China: A. D. 600 to 2000*. San Francisco: Ignatius Press.
- Dai, W. Y. (1981). "Confucian and Christian canons", in: *Teaching and Research*. Taipei: NTNU College of Liberal Arts, pp. 247–278. Retrieved 19.10.2012. from: http://ir.lib.ntnu.edu.tw/retrieve/20474/ntnulib_ja_B0001_0003_247.pdf
- Goodspeed, E. J. (1909). „The Nestorian Tablet“, in: *The Biblical World*, Vol. 33, No. 4 (April, 1909). Chicago: University of Chicago Press, pp. 279–282.
- Keevak, M. (2008). *The Story of a Stele: China's Nestorian Monument and its Reception in the West, 1625–1916*. Hong Kong: Hong Kong University Press.
- Mungello, D. E. (1989). *Curious Land: Jesuit Accommodation and the Origins of Sinology*. Honolulu: University of Hawai'i Press.
- Nicoloff, P. L. (2008). *Sacred Koyasan: A Pilgrimage to the Mountain Temple of Saint Kobo Daishi and the Great Sun Buddha*. Albany (NY): State University of New York Press.
- Parker, E. H. (1905). *China and Religion*. New York: E. P. Dutton and Company.
- Saeki, P. Y. (1928). *The Nestorian Monument in China*. London: Society for promoting Christian knowledge; New York, Toronto: The MacMillan Co.
- Toynbee, A. J. (1934). *A Study of History, Volume II*. Oxford: Oxford University Press; London: Humphrey Milford.
- Vine, A. R. (1937). *The Nestorian churches: A concise history of Nestorian*

Christianity in Asia from the Persian schism to the modern Assyrians. London: Independent Press, Ltd.

- Von Holm, F. (1909). „The Holm-Nestorian Expedition to Sian“, in: Carus, P. (editor) *The Nestorian Monument: An Ancient Record of Christianity in China*. Chicago: The Open Court Publishing Company, pp. 21–32.

- Witek, J. W. (2001). „Christianity and China: Universal teaching from the West“, in: Uhalley, S., Wu, X. (editors) *China and Christianity: Burdened past, hopeful future*. New York: M. E. Sharpe, pp. 11–27.

- Wylie, A. (1856). „On the Nestorian Tablet of Se-Gan Foo“, in: *Journal of the American Oriental Society, Vol. 5* (1855–1856). Ann Arbor (US-MI): American Oriental Society, pp. 277–336.

The Nestorian Stele. A history of the forgotten Chinese Christians

Abstract. The Nestorian Stele of *Xi'an Fu*, former capital city of imperial China, attracts the attention of many sinologists, historians, and theologians since 1625. The inscription on the Stele is one of first testimonies of the cultural approach of East and West, but also of the meeting of Christianity and great religious traditions of Confucianism, Taoism, and Buddhism, which shaped the Far Eastern civilization and mentality. Therefore, the Stele is very important for the study of Chinese Christianity's history, and for the understanding of cultural currents that led to the creation of authentic East Asian theology. The author describes the history of Nestorian Stele and Chinese Nestorianism in general, and then gives the translation of the Stele in Serbian language with commentaries and explanations of its text. Due to this, the reader has an overview of the scientific study of the Nestorian Stele in the West from 1625 to this day.